

ВЕЛИКО, А НЕСТА

УСПОН, ПРОПАСТ И ОДБРАНА
АЛЕКСАНДРИЈСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

Владимир Јаїличић

*Народни музеј Крајујевац,
Крајујевац,*

УДК: 027.54(620)(091)

Сажетак

У тексту се посматра и коментарише историјат Александријске библиотеке која је вековима грађена и богаћена, да би је политичари разних фела и конфесија порушили и спалили за само један дан, уништавајући књиге и убијајући њене посвећенике. Зато је она постала симбол, чисти дух, на мистичним и драгоценим пословима васпитавања будућег, уједињеног човечанства.

Кључне речи: Александријска библиотека, слободан човек, Птоломејевићи, папируси, каталогизација, Гај Јулије Цезар, рушење, хришћани, Хипатија, Едвард Гибон, дух.

Библиотеке су гробља на којима се свакодневно догађа чудо васкрсења. Не треба жртвене крви, ни идолопоклонства, нити свештеног посредништва – потребан је само живи длан који оживљава све што такне – до малочас мртву твар. И то је оно важно: онај први који је започео изградњу библиотеке дуго је мислио о смрти, покушавајући да је обесмисли.

НЕВИДЉИВИ ПОСЛОВИ НЕИМАРСКИ

Није чест случај да се формирања јавне, отворене, библиотеке лате владари – и још бивши генерали једног од претендената на владање светом. Александар Велики је основао Александрију, и она би остала само један од градова, да његови генерали, који ће у античком Египту остати познати као династија Птолемејевића, нису покушали – не да освоје овај свет, већ да савладају смрт у смртоносном свету, и тако освоје други. Они су смрт, очито, добро познавали – наносили су је у освајачким ратовима, познајући је на њеним изворима, тамо где се отвара бездан и прелази непрекорачива граница. Догодио се преобрат, у историји сасвим редак, кад се земаљска власт из младићког осионог силништва претвара у поредак својствен зрелом добу просвећеног апсолутизма. Тешко је веровати да су искоренили своју војничку природу, али су је зауздали, покоривши се мудрости. Можда је своју улогу одиграла и гордост духовног престижа, без које тиранин губи божански ореол и своди се на кабадахију из суседне улице. Неважно: тренутком оснивања Александријске библиотеке Птолемејевићи су се придружили тајној мисији човечанства – дивној илузији о ванфизичкој опстајности, о стрпљивости учења, о градњи у духу која лебди изнад меса што крвари и пати. Открили су идеју *групој слободној човека* и стали иза ње, онолико колико се у тадашњем, робовласничком свету, могло. А шта је идеја отворене библиотеке, ако не давање онога што се не може поседовати, што се може само поштовати? Такво здање морало је бити – не само библиотека, већ, уједно, музеј, и читалиште, и универзитет, и храм. Било би храм чак и да није посвећено Серапису кога су Птолемејевићи обожавали – јер је храм свако место које људе окупља у доброј вери – *За лечење душе*, како је стајало на натпису хола са папирусним свицима. Градњу Библиотеке и Музеја почео је Птолемеј Први Сотер, око 290–283. пре нове ере, а наставио Птолемеј Други Филадельф – Сотер (309–246. пре нове ере), у аристократском делу града Брукејон, краљевској четврти, у стилу Аристотеловог Лицеја. Библиотека је имала и други део, звани Сестринска библиотека, саграђен касније, у делу града званом Серапион, уз обалу Средоземног мора (група руских прозаиста-фантаста је почектом двадесетих година двадесетог века по њој узела назив „Серапионова браћа“). У свом саставу Библиотека је имала: шеталишта, баште, просторије за заједничке ручкове, читаонице, холове за предавања (амфитеатре) и собе за

састанке. Библиотека је, такође, имала и набавно одељење, лоцирано у луци, као и каталожко. У холовима су биле полице за држање ролни папируса. Тадашње књиге су прављене од папируса (прерадом трске које је на Нилу било у обиљу, те је Александрија била надалеко позната по њеној производњи) и од пергаментa (штављене коже; такве књиге су се чувале у Пергаму, где се налазила друга по величини библиотека античког света). Државне библиотеке старог света, пре Александријске, рецимо Асурбанипалова, служиле су владарима. Књиге тих библиотека биле су клинописи на каменим таблицама, а њихов садржај диктиран је владаочевом политичком вољом. Садржај камених књига је морао бити сликовит и кратак, јер није било физичког места за уписивање дугих текстова. Папирус, као место за уписивање догађаја и идеја, демократизовао је и саму идеју библиотеке. Као оснивач Александријске библиотеке спомиње се учени Грк Деметрије из Фалерона, Аристотелов и Теофрастов ученик. Захи Хавас, председник Египатског комитета за антиквитете, тврди да је 13 холова у Библиотеци могло да прими истовремено 5.000 студената, а просторије тих холова тако су биле међусобно распоређене, да је говорник-предавач стајао на једном, централном, узвишеном месту, на подијуму, како би га ученици могли пратити из различитих одаја. С обзиром на чињеницу да је папирус био нејефтина роба, тешко је веровати да су се књиге могле, као данас, односити кући, на приватно коришћење, вероватније изгледа да су се морале проучавати на лицу места, под будним оком тадашњих библиотекара. Библиотека је у свом саставу имала и астрономску опсерваторију, јер је изучавање неба једна од првих дужности посвећеника у земаљске тајне. Када је совјетски научник и песник Чижевски рекао да „власт у сваком тренутку мора да познаје стање сунца“, он је сажео тежње свих дотадашњих загледаника у небо – реч „власт“ овде ваља схватити не у земаљском смислу, већ у смислу пирамидалног астралног врхунца којим се осваја знање.

У раду саме библиотеке ваља разликовати њено зрачење изван омеђености сопствених зидова, и њену унутрашњу, библиотечарску, научну и библиофилску делатност.

У физичком простору старог света библиотека је избила на глас као највећа и најопремљенија. Њеном првенству се, донекле, опирала пергамска библиотека чија дела су чувана на пергаменту – штављеној кожи. Једна од највећих брига управника библиотеке под Птолемејевићима била је набавка и допрема књига. По легендама, набавке су вршене што милом, што силом (одузимањем), при чему би се, хајде да поверујемо у такву једну „учтивост“, оригиналне књиге преписивале, уз новчану надокнаду власницима. По читавом старом свету слати су мисионари који су трагали за добрим приватним колекцијама, у тежњи да их допреме у Александрију. На тај начин, у библиотеку је доспела и велика Аристотелова лична коле-

кција.¹ И не само његова. Логично је претпоставити да су велики писци и научници, не имајући порода, или имајући наследнике који за папирусе и пергаменте нису марили – сами завештавали своја дела највећој библиотеци света. Није без основа помислити да је набавка књига представљала нешто попут државне бриге и обавезе.²

Такође, није престајала брига да се дела писана на страним, негрчким језицима, преведу, за шта је ангажован велики број преводаца (најчешће се наводи пример превода Старог завета са хебрејског на старогрчки, на којем су радила седамдесет два преводиоца). За све то ваљало је имати новца, и многи извори тврде да га Птоломејевићи нису жалили. Они су, као сви просвећени монарси, на свој двор привлачили истакнуте песнике, филозофе, научнике, опскрбљујући потрепштинама и новцем – не само њих, већ и њихове породице, омогућујући им, на тај начин, несметан свакодневни живот и рад. У библиотеци су, на научном усавршавању, симпозијумима, у улози предавача, или како би се данашњим језиком рекло, на државним грантовима, боравили, између осталих, Архимед и Еуклид, који је у једној од аула библиотеке написао своје *Елементи*.

Није случајно руски песник Михаил Кузмин у својим *Александријским њесмама* подвлачио гордељиву ученост александријских студената:

*Нисмо узалуд чињали бојслове
и нисмо код рејтора учили багава,
ми знамо значење сваке речи
и сваку можемо шумачији на седам начина.*

Уз вољу императора Птоломејевића, међу којима су прва четворица били и писци, за унутрашње функционисање библиотеке од пресудног значаја су били управници и особље. Богаћење библиотечког фонда захтевало је организацију паковања и каталогизовање свитака, како би се они лако, у случају потребе, проналазили и користили. Свици су лежали хоризонтално, у посебним полицама, а на својим свијуцима имали су идентификационе ознаке. Сматра се да је са овом праксом отпочео први управник библиотеке Зенодот, који је применио алфабетски редослед у организацији библиотечког фонда. Унутар саме одреднице са именом писца стајала су сва његова дела до којих је библиотека могла доћи, такође спакована по

¹ О томе постоји само легенда, али се чини скоро немогућим да највећа библиотека старог света није покушала да се домогне такве заоставштине, тим пре јер су Птоломејевићи морали познавати Аристотела као Александровог учитеља и сигурно знати где и шта да траже.

² На овом месту сећамо се једног од закона које је донео неписмени српски књаз Милош Обреновић, који је прописао да се има набавити свака српска књига, ма где настала у свету. Имао сам прилике да се уверим, као члан Комисије за откуп књига Министарства културе (2004–2005): Милошеви писмени „наследници“, у двадесетом веку, изричито су забранили набавку књига за централну српску библиотеку, штампаних на српском језику изван граница, наметнутих српском народу. Нека им је на част.

алфаветском принципу. Можемо само претпоставити каква је била шира организација каталогизовања, али се намеће оно питање које би свакоме прво пало на памет – да су дела класификована и по тематици, то јест да ли су постојала посебна одељења за природне науке, философију, књижевност итд., а да се алфаветски принцип, потом, примењивао на сваку грану понаособ. Сматра се да је Зенодот применио овај начин каталогизовања, пошто је, по истом систему, саставио „Речник ретко коришћених речи“, а онда га применио на каталогизацију. Логично је претпоставити да је, како је фонд растао, било потребно запослити већи број људи, познавалаца тог каталошког система; сматра се да су на том послу упошљавани учени робови који су корисницима били од помоћи.

Следећи корак у каталогизовању већ великог књижног фонда начинио је песник Калимах, који је наследио Зенодота. Он је сачинио Таблице (Пинакес), помоћни библиографски преглед који је запремао, сматра се, око 120 књига. Таблице нису сачуване, али се многи учени списи наредних векова позивају на њих, сведочећи о њиховом значају.

„Он је направио почетну основну поделу на поезију и прозу које је даље поделио на подгрупе. У поезији је постојао попис драматичара, с посебним списковима трагичких и комичких песника; попис епских песника; попис лирских песника и тако даље. За прозне писце израдио је пописе филозофа, говорника, историчара, писаца на медицинске теме, чак мешовити попис (ту су набројани кувари, на пример). Сваки попис је садржао имена писаца по алфаветском реду (наравно, само према првом слову). Сваки писац је добио кратку биографску белешку која је садржала очево име, место рођења, понекад надимак – корисне детаље за разликовање писаца са истим именима“, пише Лајонел Касон.³

Уз ове, александријски научници и библиотекари бавили су се лексикографијом, занимали су се питањима критичког издања текста, коментара текстова, граматиком. Сви ови напори, без обзира на трагичан крај Александријске библиотеке, нису остали узалудни, јер су имали зачетнички значај на путу писане речи од краљевских и личних одаја ка јавној публикацији, слободној мисли и свести о потреби да јавна добра постану доступна свима онима који их прилежним радом – растом у духу, заслуже.

ЈЕДАН СВИМА ВИДЉИВ И ДОСТУПАН ПОСАО

Ако је веровати Бертолду Брехту, писцу једне раскринкавајуће књиге о Гају Јулију Цезару,⁴ Цезарова књига *Моји рашови* пре би требало да се

³ Лајонел Касон, *Библиотеке старог свећа*, Београд, Клио 2004.

⁴ Бертолд Брехт, *Послови господина Гаја Јулија Цезара*, Рад, библиотека „Реч и мисао“; иако је реч о роману, свакоме ко га прочита јасно је да се Брехт служио тачним историјским подацима, посебно оним које су Цезар, у својим мемоарима, и разни историчари заташка-

зове „Лаж о мојим ратовима“. Брехт је Цезара сматрао тајкуном свог доба који је успех плаћао – што парама, што људском невином крвљу (у чему се, додуше, није разликовао од других, али ми у овом тексту и тражимо управо оне који јесу). За успон и успех није му недостаало нешто личне храбрости, каква прати људе спремне на злочин, и нешто среће, каква прати хуље. Ако је тако, шта је њему могла значити Александријска библиотека? Својим писарима наредио је да испишу историју каква њему одговара, они су то и учинили. Познавао је, дакле, вредност писма и књиге. Међутим, све што се није односило на њега лично остајало је ван његовог интереса. Александријска библиотека се дрзнула да постоји, не само немајући ниједан спис о њему, већ и чувајући списе који га не величају. Тако је библиотека, током једног освајачког похода, 48. године нове ере – први пут изгорела. Многи се не слажу са тим да је уопште могла горети, јер је била начињена од камена, као и храмови старог доба. И није горела зграда – јер се иначе не би спомињала још неколико векова потом. Горео је, међутим, добар део папируса у њој. Цезаров злочин састојао се у томе што га није спречио. Можда и најтежи од својих злочина није ни починио, само је равнодушно прошао поред места злочина. За његове „послиће“ (како цезарске подухвате назива Брехт), питање постојања и опстанка једне провинцијске библиотеке остало је без значаја. Штета, јер, после свега, остаје оно што је о њему написано, а то није много боље од онога што су о њему мислили Брити и Гали. Да је сачувао библиотеку, а изгубио царство, прошао би, можда, боље, јер би сачувао важније.

Плутарх, који је према Цезару благонаклонији, извештава нас да је Цезар, у сукобу са Помпејом (којег је убио на превару) запао, после побуне масе у граду, у војнички тешку ситуацију и да се морао хитно повлачити из Александрије, користећи подметнуте пожаре у луци. Многи верују да је пожар уништио део библиотеке.

Нешто је, ипак, сачувано. Да није, библиотека не би могла потом да буде и коначно уништена. Не може се једном уништено уништити опет, јер је уништење коначност. Али се једном уништено може обновити, па макар и зато да би опет било уништено. Непуна три века потом библиотека је, како би се данас рекло, „радила“. То ће рећи, да је на њеним згариштима опет могла да се види група оних који су, упркос свему, хтели да је граде и развијају. Имена обновитеља нису сачувана, али тешко да су они то и хтели. Радили су, колико за себе, и више за друге. Као невидљивом реком, одасвуда, опет су, махом из нечијих личних извора, почели да допловљавају свици и пергаменти, и заузимају места на којима су једанпут већ претворени у космички прах. Римски императори, чини се, нису имали удела у том послу, али не треба губити из вида да је у време Октавијана Августа

вали, јер их, за разлику од писца, судбина „малог човека“, преко кога се прелама „велика историја“ – не занима.

римска књижевност ушла у своје златно доба, и да је велики углед државних песника као што су Вергилије или Хорације, могао утицати и на јавни однос према библиотекарству. Величајући књигама Августа, књижевници су бранили и књигу, не слутећи да ће доћи време када то неће помоћи ни њима, ни књигама. Уосталом, Лајонел Касон наводи непроверени податак да је Антоније својој љубавници Клеопатри, царици Египта, поклонио 200.000 књига из Пергама, који је био под његовом влашћу. Није речено, али се подразумева – за александријску библиотеку. Император Клаудије је доградио библиотеку – можда је, у ствари, обновио оно што је, у Цезаревом пожару, било онеспособљено за рад. А онда, на своје је дошла и традиција. Ако нешто постоји три века, уништити га за један дан – и лако је и тешко: дошао је дан уништења, али је и прошао, свануло је следеће јутро и сад ваља опет стварати. На престо империје је дошао и један философ, Марко Аурелије. Појавили су се, уз књижевнике, историчари, философи и научници знатног имена (Тацит, Сенека, Лукреције Кар). Куда са старим књигама, куда са новим? Куда с лудим Марцијалом, куд с безбожним Овидијем? На једно место: у библиотеку. Библиотека, поготово у далекој провинцији, дође и затвор, и гробље, и изгон, и карантин. Док је се сети, за сваког Цезара ће се већ наћи неки Брут. Даље, од пресудног значаја за опстанак библиотеке била је, како ми видимо ствари, чињеница да су све те старе и новоскупљене књиге писали многобошци на којима се Рим васпитавао од свог детињства. Насрнути на њих значило је, још увек, насрнути на себе. Истина, императори су за управнике, награђујући их за верну службу, постављали себи блиске људе, најчешће заслужне војнике за које је тешко веровати да су их привлачиле и занимале књиге. Али је важно да је библиотека, очито, настављала да постоји и зрачи.

Едвард Гибон сматра, за разлику од Касона (који верује да је библиотека коначно настрадала још 271. године, после војног сукоба императора Аурелијана с побуњеницима) да је проблем новог разрушења библиотеке отпочео са христијанизацијом Рима, то јест са христијанизацијом његових владара, почев од Константина, закључно, кад је о библиотеци реч, с Теодосијем. Гибон увек истиче да су императори-хришћани, у основи, према паганским својим поданицима били трпељиви, чак благонаклони. То доказује бројним примерима грађанске успешности, под хришћанском управом, разних паганских војсковођа, сенатора, патриција. Но, Теодосије је најпре прогласио закон по којем забрањује жртвовање животиња на прагу паганских храмова (Гибон тврди да је имао личну аверзију према убијању животиња – не знамо да ли је имао сличну аверзију кад су у питању људи), а одмах потом прилежни хришћански епископи, од којих Гибон нарочито истиче тројицу светитеља, кренули су у рушење паганских храмова.

„У Галији, епископ Тура Свети Мартин, ставивши се на чело својих верних монаха, уништавао је идоле, храмове и свете насеобине у својој вели-

кој епархији, а здраворазумски читалац је и сам у стању да схвати да ли је Мартин тај тежак посао радио уз неке чудотворне силе, или уз помоћ земаљских оруђа. У Сирији божанствени и горљиви Марцел, како га назива Феодорет, надахнут апостолским мукама, решио је да из темеља сруши величанствене храмове у диоцизи Апамеји. Вештина и стабилност с којима је био изграђен Јупитеров храм, с почетка се нису потчињавали напорима рушилаца; то здање је стајало на узвишици. Са сваке, од четири стране, високи сводови су подржавани с петнаест масивних стубова који су имали по шеснаест стопа, док су колоне биле саграђене од огромних стена, међу собом чврсто повезаних оловом и железом. Да би срушили храм, безуспешно су пуштена у погон најјача и најоштрија оруђа. Напокон су нашли потребним да поткопају тунел испод стубова, како би их коначно срушили, па и то тек кад су ватром уништени дрвени потпорњи у ископаном подземљу, док су тешкоће тог подухвата описане у алегоричној причи о мрачном демону који је успоравао послове хришћанских инжењера – али ипак није успео да им се супротстави. Погордивши се овом победом, Марцел је лично ступио у бој са силама пакла; многобројни одред војника и гладијатора ишао је под епископским знамењем и рушио, један за другим, храмове у диоцизи Апамеји.“

Сераписов храм у Александрији се, у односу на Јупитерове храмове широм империје, могао учинити мање важним. Серапис је, како се сматрало, нека врста „личног“ божанства самих Птоломејевића и могао је остати ван оваквих хришћанских интересовања. То је било немогуће, из два разлога. Први се односио на величину самог здања. Таква зграда свакоме пада у очи као једна од централних – не само у граду, већ и у том делу света. Друго, и важније, Александријску библиотеку је рушила сама њена слава која се и три века после настанка хришћанства, заснивала на паганском погледу на свет. У та три века појавили су се извесни хришћански писци, али су они, као што ће убудуће чинити и исламски научници, једним од главних питања сматрали верско, то јест, канонизацију и правилно тумачење Старог и Новог завета. С обзиром на то да постоји само један Бог, са својих десет заповести, све ван њих је сувишност, праузрок или последица прста неверног Томе којег, просто, ваља одсећи. Философски и научни продори хришћанских научника и философа као да се нису тицали овог света, због чега су остали у сенци паганских писаца који су од овог света полазили. Ту сенку је ваљало уништити, а она је падала управо са Александријске библиотеке.

За тај свети посао нашао се још један светац, архиепископ Теофил, за кога Гибон не штеди речи прекора, говорећи да је био љубоморан на Сераписа:

„Његов храм, који је својом величином и раскоши био такмац Капитола, био је подигнут на широком врху вештачког брега који се узвисивао

на сто корака изнад нивоа суседних делова града, док је празан простор унутар брега био засејан чврстим аркама и делио се на надземне и подземне одаје. Свето здање било је окружено четвороугаоним портиком; фантастичне сале и гиздаве скулптуре сведочиле су о вештинама уметника; а блага древне уметности чувала су се у знаменитој Александријској библиотеци, која је из пепела устала с новим сјајем. Пошто су паганске жртве биле строго забрањене Теодосијевим едиктима, оне су у Сераписовом граду и храму и даље биле дозвољене, и та чудна снисходљивост је неразборито приписивана сујевежном страху самих хришћана који су се бојали уништења старинских обреда, зато што они, једини, могу да обезбеде изливање Нила, плодородност Египта и снабдевање Константинопоља хлебом.“

Многи су Гибона корили за антихришћанство, лако заборављајући да он према паганским римским моћницима није нимало блажи. Гибон није против хришћанства, он је против хришћанског, и сваког другог, рушилачког лудила. Хришћани су опколили пагане, заточене у просторијама библиотеке, цар Теодосије је одобрио паганима да из ње изађу, али је, истовремено, допустио хришћанима да уђу унутра. Све што није склоњено и изнесено, током повлачења пагана из опсаде, хришћани су спалили и поломили – од свитака до наставних учила и камених идола, укључујући, разуме се, и огромни Сераписов споменик. Нико разуман не може порећи да су Римљани са хришћанима добра три века поступали на најокрутнији начин. Пагански обреди хришћанима су се чинили магијом, а пагански богови демонима. Ако је тако, шта је нама до паганских храмова? Нису ли у њима вршени мрачни обреди, поштовани још мрачнији култови, можда чак и са људским жртвама? Није ли хришћанство ослободило човека дуговековнога ропства, и људе, напokon, изједначило, па било то и само на речима. Треба ли, међутим, зато што смо хришћани, да порушимо Акропољ и Стоунхенџ, и тиме учинимо исто што и Цезар, или да уложимо научничко и ученичко стрпљење, не бисмо ли покушали да их разумемо, на тај начин и утврдимо њихово, па и своје, место у тајновитом, чудесном и смртоносном свету у којем живимо? Десетак година за рушењем Сераписовог храма и паљењем александријске библиотеке (године 411), подивљала хришћанска милиција, нахушкана тадашњим архиепископом Кирилом, на улици је пресрела Хипатију, Теонову кћи, неоплатоничарку и математичарку, професорку на александријској школи, одвукла је у зидине празне библиотеке и тамо дословно раскомадала, предвођена неким Петром Чтецом. Једини начин на који руља може поседовати лепоту јесте да је раскомада.

Шта је било са свицима папируса? Део њих је, очито, био изнет из библиотеке пре но што су је запосели хришћани и попалили оно што се тамо за текло. Тако је, пред паљевином и рушењима, Александријска библиотека постала прва покретна библиотека на свету. Ако је Томас Ман рекао: „не-

мачка култура је тамо где сам ја“, мислећи на своје избеглиштво, ти свици би за себе могли рећи: „библиотека је тамо где смо ми“. Да није постојала у наредна три века, зар би муслимански калиф Умар ибн Хатаб, нека је хваљено име његово, могао 642. године, после освајања Александрије, изрећи речи које то име и данас с правом придружују паганину Цезару и хришћанским светитељима – тако да га ништа више не може опрати од блата? Када га је војсковођа Амру ибн ал Асу, пошто је поразио Византинце у бици код Хелиопоља, питао шта да учини са Александријском библиотеком и књигама у њој нађеним, он је рекао: „Ако се у тим књигама говори нешто чега има у Корану, онда су бескорисне. Ако се у њима говори нешто друго, онда су штетне. Према томе, и у једном и у другом случају, ваља их спалити“.

И гле, како су се људи разних конфесаија и времена, братски сложили на истом послу рушења! Очито, рушење је нешто што нас уједињује и окупља далеко чвршће и боље од досадних предавања, сакупљања књига, брисања прашине и каталогизација.

СЈАЈ УНИШТЕЊА

Један почне да гради, многи дограђују, а руше, без изузетка, сви. На племенитом послу убијања мудрости човечанства окупиле су се све идеологије, партије, религије и власти земаљске. У многоме су се разликовале, међу собом ратовале, потирале и затирале једна другу, али у једном се, ненадно, све сложише: да библиотеку ваља срушити до темеља, а књиге попалити.

Испоставило се да су књиге не само метафизички, него и физички баласт којих се здрав разум, ослобођен мудролија, постепености, стрпљења и година учења, лако решава. Лако, јер се све оно што је грађено годинама, месецима, вековима, испоставља лако рушивим преко ноћи. А и та ноћ постане чудесна, као звездама обасјана ватром дебелих купусара на којима се приљежне руке могу огрејати, на којима се могу испећи печењаци, окренути ражањ, штавише корисно на ломачу бацити они који се таквој једној идеји успротиве. На пример, Хипатија. Она је у библиотеку залазила као у пагански храм, то није остало непримећено. Она је окупљала ученике и говорила им о небеским телима, човековој трошности и друкчијем смислу живота, као великог путовања у себе. Од ње никада ниси могао чути ништа корисно, рецимо о томе да ваља ширити земаљске своје поседе, или руљи обезбедити хлеба и игара. Све што не говори о томе гаји у себи побуну. Ако постоји побуна, увек има неко ко јој даје замах и крила. Таква крила ваља сећи. Тако је свака власт пажњу скретала на библиотеку као извор свих неспоразума и невоља у држави. Тамо има књига које о свакој власти казују да је насиље и неприродно искоришћавање човека

човеком. Власт је употреба човека ван власти. Тако стоји у књигама, још од Платоновог времена. А и он је био за толико разуман да је знао: песнике из државе ваља протерати, јер кваре народ. Ако ваља протерати песнике, шта тек треба учинити са њиховим књигама? Одговор је једноставан: ваља их запалити.

Наравно да се прича тиме не завршава. Године 2002. једна норвешка фондација је обновила – ако се тако нешто уопште може обновити – Александријску библиотеку. Године 2011, за време грађанских немира у Египту, житељи Александрије су направили живи ланац око библиотеке, како би је заштитили од масе пљачкаша и рушилаца. Библиотека је изграђена на ободу мора, као могућа веза с другим световима. Испоставило се да постоје разна места на којима библиотека може да постоји. Понекад је то ум човеков који баштини мудрост и преноси је с колена на колено, незаписану. Понекад су то папируси који се налазе у катакомбама и пећинама раних хришћана, друкчијих од оних који су, потом, оснивали државне религије и прикључивали се разним силеџијама. Каткад су то лични архиви непокорених људи који су покушали да скупе оно што се на све стране расипа, верујући у религију уједињења човечанства. Сви они су били свесни чињенице да ће неко, једнога дана, све то изнова сакупљати и похрањивати, каталогизовати по аулама, качити маркице и бројеве, дигитализовати, слати на интернет, развијати знаковне системе и типолошке ознаке – али да ће коначни посао одрадити само онај ко је спреман да се сва та мукотрпна делатност може изгубити за један једини дан, као кликом на некаквом невидљивом мишу – *cancel* и *delete*. И све ће се, опет, расути у прах, да би неко поново започео узалудни и неопходни посао васпитања човечанства. Александријска библиотека је, дакле, обновљена. Чекамо ко ће је срушити. У међувремену, настављамо посао скрајнутих библиотекара, по тајним местима наших свакодневних мука предодређених запусту радост будућег света.

Она стара, античка Александријска библиотека, и не постоји без езотерије свог уништења. Њено уништење је њен градивни део. Да је имамо негдашњу, можда би нам мање значила, јер бисмо морали да правимо бескрајне каталоге, бришемо прашину и стражаримо над бесценим добрима. Овако је сачувана трајније, у духу, јер је и сама то исто: чисти дух. Жаљење и чежња за њом одредили су њену скупоценост. Речима песника Кузмина, она је сада троструко скупља:

*Као усџаванка маџере
над колевком деџом,
као џланински ехо,
јуџром шџо се на рожић џасџирев одазове,
као далеки вал
родној, давно неџледаној мора,*

хуји ми твоје име
широко блажено:

Александријо!

Као непрекидан шайх
љубавних, под храсом, признања,
као шајансвен шум
сеновићих чесара освешћаних,
као даире Кибеле моћне,
сличне далеком трому и толубјем тућу,
име ми твоје звучи,
широко мудро:

Александријо!

Као тлас шрубљи пред бој,
кликшај орлова над безданом,
шум крила узлешеле Нике,
звучи ми име твоје
широко моћније:
Александријо!

Па ипак, не можемо да не жалимо. Као и увек – жалимо и за догођеним и за недогођеним. Није нам дато да прошетамо аулама и вртовима велике древне библиотеке! Зато можемо у њу само веровати. Зато нам остаје, без сувишне горчине, али са насušним жаљењем, да се сетимо Вордсвортових стихова:

И кад насјаде заласка час њен,
кад расјаде се шишуларе сан,
још један данак влашисмо тој месца:
дочека живић дуј последњи дан.
Људи смо, ваља жалићи и сен
оној што беше велико, а неща.

ЛИТЕРАТУРА

1. Лајонел Касон, *Библиотеке старог света*, Београд, Слио, 2004, превод Гордане Љубановић
2. James Hannam, *The Foundation and Loss of the Royal and Serapeum Libraries of Alexandria*, <http://bede.org.uk.library2.htm>
3. Јакоб Буркхарт, *Повесћ грчке културе IV*, Сремски Карловци, Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1992.
4. Гај Јулије Цезар, *Моји раџови*, Загреб, Зора, 1972.
5. Бертолд Брехт, *Послови тосџодина Јулија Цезара*, Београд, Рад, 1987.
6. Edward Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, New York, Harper and Brothers, [s. a.].
7. Виолета Стојменовић, „Александријска библиотека“, *Бележница* год. 8, бр. 15 (2006), стр. 4–9.

Резюме

В тексте трактуется история Александрийской библиотеки, которую умные люди веками строили и делали богачей, чтобы политики разных конфесий сокрушивали и сжигали только за один день, уничтожая книги и убывая книголюбов. Поэтому она стала символом, чистым духом, на мистическим и ценным путям воспитания будущего, объединенного человечества.

Ключевие слова: Александрийская библиотека, свободный человек, Птоломеи, папирусы, каталогизация, Гай Юлий Цезар, крушение, христиане, Гипатија, Едвард Гибон, дух.

